

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Збірник наукових праць
**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ
ОСВІТИ**

**СЕРІЯ:
*ПСИХОЛОГІЯ***

**ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований У 1996 р.

Рівне -2004

ББК 74.20

0-59

УДК:37:371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. - 250 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості .

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор :

Хом'як Іван Миколайович - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Бех Іван Дмитрович - доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробійов Анатолій Миколайович кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович - доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна - доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна - доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна - доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” імені Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович - доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович - доктор психологічних наук, професор (Національний університет "Острозька Академія");

Поніманська Тамара Іллівна - кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович - доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович - доктор педагогічних наук, професор (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович - кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 28.10.2004 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 - 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966—7281—07—8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2004

і засобів виконання професійної діяльності відповідно до норм суспільства, норм професійних організацій.

Усвідомлення людиною себе як суб'єкта своєї діяльності в конкретній організації, виробництві завжди пов'язане із виконанням професійних дій, тобто на виробництві людина завжди є суб'єктом саме професійної діяльності. Причому таке усвідомлення завжди визначається знанням про кінцевий результат, продукт праці. Причому важливе значення має усвідомлення своєї відповідальності та ролі в постановці завдань, формуванні цілей, виборі засобів виконання діяльності, в отриманні кінцевого продукту певного змісту.

У формуванні структури професійної самосвідомості значну роль відіграють соціальні стосунки, а тому безперечно важливим є усвідомлення й оцінка професійних стосунків. Такі взаємини обумовлені включенням особистості на тривалий час до складу референтної групи, яка й обумовлює розвиток цих стосунків. Саме в цих умовах формується ставлення людини до самої себе як до фахівця, до колег за професією, до своєї професійної діяльності та інших до себе, тобто відбувається усвідомлення своєї індивідуальності під час виконання певної діяльності.

Не менш важливішим компонентом, а за думкою деяких дослідників визначним, є усвідомлення власного розвитку в часовому вимірі. Саме механізмами самосвідомості здійснюється зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім. Професійна самосвідомість характеризує розвиток людини як фахівця за такими параметрами: зростання професійної майстерності, просування по службі, підвищення авторитету, зміцнення соціального статусу.

Такий підхід до структурування професійної самосвідомості дає змогу спрямовувати освітні процеси підготовки фахівців, які відповідають вимогам сучасного суспільства. Під час підготовки фахівців зі спеціальностей, які вимагають постійну взаємодію у системі "людина-людина" (психологія, соціальна робота тощо) усвідомлення всього комплексу професійної самосвідомості на наш погляд є вирішальним. Але обов'язковим у цьому контексті є визначення у структурі саме професійної самосвідомості такого компоненту, як усвідомлення власних психічних якостей і особливостей особистості. Їх усвідомлення забезпечує формування та розвиток тих властивостей і якостей, що необхідні для успішного виконання професійної діяльності, тобто професійно важливих якостей.

Отже, професійна самосвідомість особистості фахівців, що працюють у системі взаємостосунків "людина-людина" визначається п'ятьма компонентами: усвідомлення власних психічних якостей і особливостей особистості; усвідомлення професійної моралі (наприклад, знання Етичного кодексу, загальнолюдських норм моралі тощо); усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності (сприйняття себе як психолога за професією); усвідомлення й оцінка професійних стосунків (спрямована необхідність щодо утримання контактів з іншими фахівцями психологами); усвідомлення власного розвитку в часовому вимірі професійного становлення (адекватне ставлення до реалізації основних етапів професійного становлення як психолога і усвідомлене переживання кризових періодів).

Література

1. Валлон А. Истоки характера у детей // Вопросы психологии. – 1990. – № 5. – С. 129-140.
2. Выготский Л.С. Собр.соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1982.Т. 4 – 242 с.
3. Дорофеев Д.Ю. Предмет и содержание самосознания // Метафизические исследования. Альманах Лаборатории Метафизических Исследований при Философском факультете СПбГУ. – СПб, 1997. – Выпуск 1. Понимание. – С. 153–159.
4. Лурия А. Р. Об историческом развитии познавательных процессов. – М.: Наука, 1974. – 268 с.
5. Новохатько А. Г. К проблеме соотношения образа и самосознания //Вопросы психологии. – 1992. – № 1-2. – С.129-138.
6. Поддубная А.В. Структура и механизмы становления профессионального самосознания (21.05.03)– [WWW document]. URL <http://psy.lib.ru/statyi/sbornik/struktura.htm>.
7. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир. – СПб.: Питер, 2002. – 512 с.
8. Шелер М. Избранные работы. – М.: Мир, 1994. – 248 с.

Резюме

В представленной статье раскрыта основная проблематика определения феномена самосознания, представлен анализ ее структуры, учитывая особенности формирования профессионального самосознания в высшем учебном заведении.

Summary

Taking into consideration features of formation of professional consciousness in a higher educational institution this article is devoted to the basic problematic of definition of a phenomenon of consciousness and the analysis of its structure.

ХРИСТИЯНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ТРАДИЦІЇ

Стаття присвячена виявленню сутнісних складових становлення особистості у світлі християнської духовної традиції, особливого способу формування самосвідомості на основі діяльного утвердження моральних істин відповідного способу світорозуміння на основі принципу милосердя.

Ключові слова: моральність, волевиявлення, істини, добродіяння, милосердя.

Постановка проблеми

Процес формування моральної самосвідомості є складовою частиною системи формування духовних потреб особистості, що обумовлюється способом існування певного соціокультурного середовища. Діяльність виявляє етику поведінки, проте не завжди є наслідком внутрішніх моральних переконань, випливаючи лише з усвідомлення необхідності співіснування. Тому дослідження механізмів морального самоусвідомлення є актуальною проблемою сучасної психологічної науки, особливо важливим аспектом при цьому є дослідження психології вчинку як волевиявлення в процесі становлення особистості. Багатий, але недостатньо висвітлений у сучасній науковій думці, матеріал дає нам традиційна християнська свідомість. Недостатньо висвітлений тому, що сучасна християнська мораль постає перед нами здебільшого у формі суджень про моральні заповіді без опори на конкретний визначений духовний досвід, що і обумовлює актуальність даного викладу.

Будь-яке моральне вчення, якою б не була його внутрішня переконливість чи зовнішня авторитетність, залишилося б безсилим і безплідним, якби не знаходило для себе опори у внутрішній моральній природі людини [3, 119]. Дана природа визначається поняттями блага, добра, його наявності чи відсутності (саме відсутністю добра визначалось, зокрема, у неоплатоніків, поняття зла). Таким чином, моральне виховання полягає в утвердженні в моральній природі людини стійкої впевненості, що цей спосіб мислення та діяльності – добро та благо. Відповідно з'ясувавши, що для даної людини є добром, можна зафіксувати певний рівень сформованості моральної самосвідомості.

Що нам із цього приводу дає християнська свідомість? Духовні закономірності принципів організації будь-якої діяльності, які обумовлюють існування визначених рівнів сформованості морально-ціннісних переконань. У діях людини ми розрізняємо пізнання і любов, іншими словами, розуміння і волю, мислення й бажання. Ці три пари понять визначають зміст двох сил, через які виявлена сутність душі. З точки зору духовності як вищої моральності, сутність душі характеризують наступні прояви: порок, добродіяння й досконалість. Добродіяння є дещо середнє між досконалістю й пороком. Любов же є основним проявом усіх добродіянь, без неї ніяка здатність не може бути добродіянням. Бо любов, говорить Діонісій, така по природі своїй, що перетворює людину у те, що вона любить [5,166].

Які моменти виявляють сутність і критерії добродіянь?

Утвердження необхідності і невідмінності повної відповідності духовної дійсності зі словом, яке є її (дійсності) утіленням; бо брехня є в духовному світі убивством. Духовний образ, народжений істинною подією, підкріплюється образом, народженим правдивим словом. Зіткнення правди з неправдивим образом породжує у духовному світі порожнечу; неправдива пуста форма, супроводжуючи людину, мертвить і цепенить її душу. Відповідність висловлювань внутрішньому мисленню – ось найперша умова духовного вільного росту. Друга умова – “чисте” тіло. Під цим розуміється відповідність духовної дійсності її земному втіленню, тобто виявленню через діяльність; цілокупність направлених до одного сил. І, нарешті, душа, що любить Бога [5,XX].

Людині властиві дві здатності: воля й розуміння, де мислення належить розумінню, а воля визначається почуттям. І лише єдність волі й розуміння, коли розуміння керує волею, надає людині цільності. Тоді людина робить те, що бажає, мислить про те і застосовує до дії. Коли людина говорить, що вірить, проте живе протилежно вірі, – єдність духу порушується. Бо справжня віра – це не лише розуміння істин, щонайперше – визнання, що полягає у “послушанні” тому, що дану віру складає.

Послушання у своїй внутрішній основі передбачає дію щодо певного об'єкту, істини, складає принцип поведінки людини, який по сутності й у формі виявляє певний ступінь морального розвитку особистості. Тому перша й основна заповідь християнства – заповідь любові – утверджується через дію, добродіяння, яке отримує свій смисл через відчуття у собі певного поняття блага, морального добра.

Моральність як волевиявлення складають наступні моменти: досконалість відноситься до такого способу діяльності, коли критеріями оцінки є моменти духовного порядку, які виходять від певної конкретної традиції. Духовність є той особливий рівень сформованості моральності, коли людина усвідомлює, що вся її діяльність, пов'язана з утвердженням блага як мети, є моральним вчинком, добродіянням тільки тоді, коли вона (людина) є у справі творіння добра лише посередником, позаяк усе добро – від Бога, Першопричини, першого принципу існування. Подібно до того, як у природному світі рослина не проросте і не дасть плоду до тих пір, доки не отримає необхідної кількості світла й тепла, яке виходить від сонця.

Пороки людини (названі у “Декалогу”) – це від'ємний полюс моральності, що вимагає самоліквідації з точки зору будь-якого здорового глузду. Ліквідація пороків складає першу й основну умову становлення моральності людини. Здійснюється шляхом слідування заповідям Десятислів'я, що звільняє з-під влади того, що заважає індивіду існувати як людині у духовному й моральному розумінні

цього слова. Першим етапом моральної дії є здатність утримуватись від того, що не є моральним вчинком. Не вбивати, не заздрити, не красти...

На перший погляд, слідування цим заповідям не є чимось неможливим чи особливим. Подібно юнакові з новозавітної притчі, багато хто скаже: “Я виконую це”. Осягнути дійсний смисл цих заповідей моральності дозволяє усвідомити що: моральність людини складають вчинки, що узгоджуються з визначеними істинами. Істини поділяються на духовні, корпоративно-моральні та громадянські.

Духовні істини становлять Доктрину віри, утвердження якої у системі загальної освіти може сприйматись як порушення закону про свободу совісті. Корпоративно-моральні істини дають багатий матеріал для виховної діяльності, її основні складові якого знайшли застосування в існуючій сьогодні системі формування моральності посередництвом “загальнолюдських” норм моральної поведінки. Нашим предметом є специфіка усвідомлення моральних норм, правил через християнську духовну традицію, яка вирішує проблему не через співстраждання, основою якого є здатність людини відчувати жаль чи ентузіазм, а через вияв “страждального” розуму як здатності людської свідомості підпорядковувати власну діяльність утвердження Вищих Істин на основі першого принципу духовного життя – милосердя, найпершим відчуттєвим моментом якого є сором.

Сором є явище такого порядку, що безпосередньо пов’язане з невинністю, відсутністю відчуття провини за діяльність. Стан невинності є тоді, коли вчинки здійснюються згідно з моральними істинами. Тоді діяльність є милосердям, вона “мила серцю” (до поняття “серце” у текстах Святого Письма християнський символізм відносить все, що належить волі, властивості волевиявлення) вже через те, що так діяти добре, правильно, істинно. Коли ж до дій людини додається будь-який домішок власного “Я”, з’являється відчуття сорому від внутрішнього, у більшості випадків навіть підсвідомого, виявлення того, що добродіяння стає вже не метою, а засобом досягнення сторонньої мети.

З’ясування причин і принципів виникнення відчуття сорому від усвідомлення власної моральної недосконалості приводить на шлях милосердя через повне чи часткове зречення особистого “Я” не як факту буття, а як першопричини діяльності, її спонукальних моментів. Таке “зречення” повинне стати першим у мисленні і останнім у діяльності.

Відчуття сорому не виникає в результаті мислення або дій людини згідно визначених авторитетних істин. Воно з’являється лише тоді, коли совість людині підказує, що вона (людина) мислить і діє погано; таким чином виявляється в людині “самість”. Совість є внутрішня здатність відчувати у собі присутність милосердя, миру та добра і, відповідно з поняттям про них, оцінювати власні вчинки, особисте життя.

Милосердя, мир і добро в дії передбачають існування стану співстраждання щодо об’єкта дії, проте не вичерпуються останнім. Співстраждання є моральною категорією тільки в тому випадку, коли воно є наслідком дії “страждального” розуму [5,79], таким проявом людської здатності усвідомлення, коли особистість вже не здійснює щось заради утвердження Істин, а дозволяє цим істинам діяти в ній, ставить усі сили свого життя у повну залежність, “страждальність” щодо даних Істин.

Якщо ж у співстражданні ми вбачаємо тільки властивість людської психіки відчувати стан жалю чи ентузіазму відносно нами сприйнятого, то на підтвердження недостатності таких станів, щоб рахувати їх наслідком моральної сформованості, наведемо такий приклад: розпусник, п’яниця чи любодій може бути винятково жалісливою і співстраждальною людиною, проте здатність його жаліти і співстраждати не заважає залишатись йому і п’яницею, і розпусником. Він співстраждає, жаліє настільки і до тих пір, доки з даним станом не зіштовхнеться щось, що заперечує його поняття особистого комфорту, благополуччя. Даний стан є відчуттям моменту, проте ніяк не виявом стійкого морального почуття, переконання.

Таким чином, сформована моральність існує у вигляді вчинків-добродіянь посередництвом утвердження істин громадянських, корпоративно-моральних та духовних на основі принципу милосердя. Моральне переконання стає добродіянням тоді, коли людина дозволяє діяти у собі моральному принципіві, який є життям деякої моральної Істини, що охоплює відповідну сферу людського буття. Так усвідомлення заповіді і закону “не убий” визначає на рівні громадянському заборону позбавляти життя тілесно; корпоративна моральність даної істини в тому, щоб не мати у собі ненависті до ближнього, не бажати мстити йому, бо ненависть і помста носять смерть у собі; духовність – не заперечувати Бога Єдиного, через те, що заперечувати – це вбивати й розпинати Його у собі. Громадянськість заповіді “не вкради” в тому, щоб не красти; корпоративна моральність – не бути з ближнім нещирим, несправедливим, нечесно й лукаво не викрадати у іншого Істин віри; духовність – не відніматися нічого від Господа і не привласнювати, мовляв, – це моя заслуга [2,241].

Істина називається вірою, якщо людина знає її, мислить про неї і стає милосердям, коли людина її бажає і творить. Істина – ніби насіння, що, відокремлене від землі, і розглядається тільки як насіння. Покладене в землю, воно утворює життя. Так Істина, доки вона сприймається як предмет мислення, є вірою. Коли ж вона оформлюється в добродіяння – стає милосердям. Для того, щоб вчинок був добродіянням, необхідно, щоб він у свідомості людини виходив не з власної “досконалості” “Я”, а від чітко усвідомлюваного поняття про добро, благо як основний структурний елемент, принцип існування людської спільноти. Активна дія проявляє цілісність особистості, бо вчинок здійснюється на

основі збуджених пам'яттю до мислення й мовлення морально-ціннісних переконань, що є наслідком сприйняття людиною певних істин. Окреме знання, або тільки мислення даних моральних істин, без стимулювання бажання їх утвердження, не складає життя, існування людини і, як наслідок, не виявляє її моральне обличчя.

Коли людина починає діяти, використовуючи певні засоби, певне знання, ми можемо говорити вже про існування її ставлення до чогось. Хоч дана діяльність не завжди виявляє існування конкретної мети, проте обумовлює тенденцію становлення індивіда як особистості.

Кожен вчинок є проявом сформованості морально-ціннісного відношення, та тільки наявність мети, пов'язаної з втіленням морального добра, при його бажанні, виявляє обличчя істинної моральності як добродіянь посередництвом утвердження громадянських, корпоративно-моральних чи духовних істин на основі принципу милосердя.

Висновки

Показником якісної сторони сформованості морально-ціннісного відношення, моральної самосвідомості є особистісна значимість, переконання в тому, що поставлена мета є моральним благом, її досягнення – умовою морального росту шляхом утвердження Істини. В іншому випадку, сумнівна науковість через логіку понять може довести будь-що на користь власної “вченості” до такого стану справ, коли власні інсинуації підтверджуються Словом, натомість щоб життям утверджувати Правду й Істину буття.

Направленістю любові до Бога і Близького як до самого себе визначається сутність найперших заповідей Християнства. Любов, у даному випадку, є поняття, а не прояв психіки на рівні симпатії відчуттів. Понятійність любові тут доводить посилення на дійсні душевні сили, прояв яких утверджує любов.

Християнське віровчення визначає наступні види вияву любові людини: любов до Бога, любов до Близького, любов до самого себе і любов до світу (до всього створеного, матеріально-тілесного). Вірне усвідомлення сутнісних складових кожного виду дасть змогу узгодити християнські заповіді духовного життя з основоположними моральними вимогами суспільного буття.

Моральне становлення людини у світлі християнської традиції складає процес здобуття людиною вічного життя, що обумовлюється наявністю любові до діяльності з предмета утвердження визначених положень духовного життя.

Література

1. Псевдо-Дионисий Ареопагит. Мистическое богословие // Мистическое богословие.– К.: Путь к Истине, 1991.– С. 3-11.
2. Сведенборг Э. Тайны неба.– К.: “Преса України”, “Пор-Рояль”, 1993.– 156с.
3. Соловьев В.С. Оправдание добра. Нравственная философия//Сочинения в 2-х т.– М.: Мысль, 1990.– Т.1.– С. 47-549.
4. Фома Кемпийский. О подражании Христу//Богословие в культуре средневековья.– К.:Путь к Истине, 1992.– С. 227-383.
5. Экхарт М. Духовные проповеди и рассуждения.– Репринтное издание 1912г.– М.: Политиздат, 1991.– XLVII, 192с.

Резюме

Статья посвящена выявлению специфики самосознания как морально-формирующего средства в духовной христианской традиции. Исследованы методологические принципы, сущность и структура исследуемой концепции.

Summary

The article is dedicated to revealing the specific of self-awareness as the moral-forming mean mean in spiritual (religious) Cristian tradition. Have been determinated methodological principlless, essence and structure of investigated conception.

УДК 159.923.2

Т.В. Дєдова

ЧАСОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФЕНОМЕНУ СНОВЕДІНЬ ІНДИВІДА У ЦИРКАДІАНОМУ ПЕРІОДІ

В статті обговорюються теоретичні і експериментальні дані щодо часових зв'язків між реальними життєвими ситуаціями і їх відображенням у сновидіннях суб'єкта. Обговорюється дискретна сутність свідомості, підтверджується ідея про сутність сновидінь як неусвідомлених сполук свідомої діяльності.

Ключові слова: сновидіння, часові зв'язки, механізм центральних годин.

Постановка проблеми

Сон і сновидіння - дуже цікаві явища людської психіки. У різні періоди історії існували різні уявлення про природу та сутність снів, але самі сновидіння завжди вважали феноменами загадковими,

ЗМІСТ

Передмова	3
Булах І.С. Відповідальність як інтегративний компонент моральної самосвідомості підлітка	4
Воробійов А.М. Проблема самореалізації особистості як соціального явища в системі „суспільство-індивід”	9
Карпенко З.С. Аксіогенетичні етапи становлення Я-концепції	12
Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю. Структурно-змістовні характеристики професійної самосвідомості тренера-викладача	14
Носков В.И. Самосознание как детерминанта поведения личности	19
Павелків Р.В. Особистісна норма як структурний компонент моральної свідомості та самосвідомості	23
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Детермінація моральної поведінки дітей когнітивно-мотиваційними змінами моральної свідомості	26
Бігунова С.А. Культурологічно орієнтоване навчання як детермінанта розвитку самосвідомості особистості	30
Боровець О. Вплив колективістської та індивідуалістської спрямованості на самосвідомість підлітків	33
Бордюк В.М. Механізми самооцінки старшокласників у контексті процесу їх науково-дослідницької діяльності	36
Бреусенко-Кузнєцов О.А. Екзистенціальний аспект проблеми ціннісного виховання засуджених	38
Вронська В.М. Значення педагогічних інновацій для морального розвитку та самосвідомості учнів	42
Главінська О.Д. Детермінований вплив соціальних інститутів на формування самосвідомості молодшого школяра	43
Горбань Г.О. Структура формування професійної самосвідомості	46
Григорчук І.С. Волевиявлення як чинник морального становлення у світлі християнської духовної традиції	48
Дєдова Т.В. Часові детермінанти феномену сновидінь індивіда у циркадіанному періоді	51
Дружиніна І.А. Проблема становлення самосвідомості в процесі формування гармонійно розвиненої особистості студентів-психологів	54
Завацька Н.Є. Місце самосвідомості особистості в процесі соціально-психологічної адаптації	56
Залужна А.Є. Деструктивний вплив „масовізації” на моральну самосвідомість особистості (етнопсихологічний екскурс)	60
Іваник Г.С. Про деякі підходи до експериментального вивчення позитивного мислення старшокласників у парадигмі цілісності самосвідомості	64
Івашкевич Е.З. Психологічні особливості розвитку самосвідомості особистості засобами літератури	68
Квашук О.В. Телебачення як чинник формування моральної свідомості школярів	72
Кіт Н.В. Виховання національної свідомості молодших школярів	75
Климчик Т.В. Формування моральних цінностей старшокласників в умовах дитячого хорового колективу	78
Клочек Л.В. Роль процесів ідентифікації і відособлення у формуванні самосвідомості у підлітковому і ранньому юнацькому віці	81
Когутяк Н.М. Самоусвідомлення автентичності в контексті духовно-морального розвитку особистості	83
Козерацька Н.М. Моральна самосвідомість та її показники у студентів-першокурсників технічного вузу	85
Комаровська В.Л. Особливості економічної самосвідомості суб'єктів соціального простору	87
Корчакова Н.В. Презентація образу Я в інтернет-комунікації як психологічна проблема	90
Косарева О.І. Вплив дитячо-батьківських взаємин на формування самосвідомості дошкільника	94

Красновський В.М. Архитектура самосознания в опыте социального пространства подростка	98
Красновський В.М. Розвиток толерантних взаємовідносин підлітків в умовах соціального відчуження	104
Крошка О.І. Проблема усвідомлення індивідуально-психологічних властивостей як умова самовизначення старшокласників.....	110
Кулагіна Л.М. Особливості діагностики готовності особистості підлітка до здійснення морального вибору	113
Кулаков Р.С. Вплив навчання та виховання на формування моральної свідомості та самосвідомості у молодшому шкільному віці	117
Литвин-Кіндратюк С.Д. Соціально-історичні контури соматичного самовизначення суб'єкта харчової активності	121
Мельник О.В. Психолого-педагогічне проектування профорієнтаційної роботи зі старшокласниками	124
Михальчук Н.О. Смыслоутворення особистості як психологічна проблема	128
Михальчук Ю.О. Аналіз психологічного змісту поняття етнічної самосвідомості у сучасній науці ...	131
Моначин І.Л. Протистояння як фактор особистісного самостворення.....	135
Новотна М.А. Психологічні особливості самосвідомості підлітка в сучасному правовому полі	137
Одолінський В.Г. Проблемне поле майбутнього у свідомості старшокласників	140
Павелків В.Р. Ситуативний фактор агресивності у самосвідомості підлітка.....	145
Павелків О.М. Психологічні особливості та умови професійного самовизначення старшокласників у процесі вивчення курсу шкільної математики.....	148
Пальчевський С.С. Акмеологічні основи технологізації самовизначення особистості у процесі її підготовки до творчої професійної діяльності.....	152
Петренко В.В. Виховання національної самосвідомості особистості в процесі вивчення української народної пісні	156
Петренко О.Б. Проблема становлення гендерної самосвідомості особистості: теоретичний аспект ...	159
Потапчук Є.М. Збереження психічного здоров'я особистості як соціально-психологічна проблема ...	164
Прохоров Б.І. Творча уява як чинник саморозвитку дитини-дошкільника	164
Рашковська І.В. Образ ідеального „Я” в структурі моральної самосвідомості підлітка	168
Рудюк О.В. Ідентифікаційні структури особистості в контексті аналізу концепту самосвідомості	170
Сардига О.В. Індивідуальний підхід до учня у процесі виставлення оцінки	172
Севастьянович Н.М. Системний підхід до вивчення особистості	175
Сіранчук Н.М. Розвиток моральної самосвідомості у дітей та підлітків	178
Смалько М.Ф. Формування Я-концепції як важливий фактор самоусвідомлення обдарованої особистості.....	182
Смольська Л.М. Подвійна природа щастя в особистісному вимірі.....	186
Софіянчук З.С. Вплив статевих відмінностей на розвиток соціального інтелекту дошкільників	189
Співак Л.М., Романова О.В. Проблема співвідношення між поняттями „Я-концепція” та „Я-образ” особистості у психології	193
Ставицька О.Г. Паралінгвістичні засоби мовлення вчителя та усвідомлення моральних вимог вихованцями	198
Сторож О.В. Аналіз основних теоретико-методологічних підходів до вивчення і розвитку самосвідомості особистості	202
Суслова Н.В. Соціально-психологічний тренінг як засіб розвитку самосвідомості.....	207
Тимощук Н.С. Формування самосвідомості старшокласників у процесі особистісно орієнтованого виховання	209
Ткач Т.В. Діалектика інтересів особистості і суспільства в системі безперервної освіти	212
Ткачук Т.Л. Особистісні новоутворення як умова лібералізації моральних цінностей підлітків.....	216
Уличний І.Л. Формування потенціалу професійного самовдосконалення старшокласників у теорії і практиці шкільної профорієнтації	219

Філоненко М.М. Екологічна самосвідомість як основа особистісного становлення.....	223
Шевчук О.А. Роль системної валеологічної настанови у формуванні гендерних стереотипів серед підлітків	225
Шугай М.М. Психологічний аналіз генези національної самосвідомості особистості	232
Юрченко В.М. Духовна природа людської свідомості та підсвідомості	235
Яцюк Н.О. Формування моральної рефлексії молодших школярів у навчально-виховному процесі	237
Відомості про авторів	245

Наукове видання

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І
ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

СЕРІЯ:

Психологія

*ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ САМОСВІДОМОСТІ
У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ*

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 30

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Суходольський В.І., Галабурда О.П.

Здано до набору 01.11.2004 р. Підписано до друку 3.11.2004 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк

різографічний. ум друк. арк. 27,96. Обл. вид. арк. 2,8,38. Замовлення №• 17/1. Тираж 120.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний: гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного
університету 33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12,
тел. 26-48-83

0-59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Формування парадигми самосвідомості у психологічній науці: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненською державного гуманітарного університету. Випуск 30. — Рівне: РДГУ, 2004. — 250 с.

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології самосвідомості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів гуманітарного спрямування.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20